

PAULI KETTUNEN

Historian poliittisuus ja kansallinen katse

Perustellessaan työtään historiantutkijat osallistuvat ajankohtaisten muutosten ja inhimillisen toimijuuden määrittelyyn. Historian ja kansallisvaltion vahva sidos on näkynyt kansatoimijan ja kansallisten tehtävien korostuksena. Kansallisen katseen pysyvyys ilmenee siinä, miten globalisaatio tulkitaan historiantutkijoiden terapeutista ja identiteettipoliittista panosta vaativaksi kansallisen suorituskyvyn haasteeksi.

■ Historiallisen tiedon merkitystä voidaan arvioida Pentti Renvallin ohjetta noudattaen ”sen perusteella, minkälaiseen toimintaan se yllyttää ja minkälaista se hillitsee”.¹ Historiallinen tieto, olipa se uskomuksia tai tutkimuksin perusteltuja käsityksiä, avaa tai sulkee, laajentaa tai kaventaa inhimillisen toiminnan näköaloja. Kutsun tätä historian poliittiseksi ulottuvuudeksi. Jäljitän historian poliittisuutta siitä, millaisia merkityksiä menneelle on annettu, kun on kuvattu kulloinkin käsillä olevia muutoksia. Olen kiinnostunut erityisesti niistä nykymuutosten luonnehdinnoista, jotka koskevat kansallisvaltion kohtaloa, ja suomalaisten historiantutkijoiden tavoista suhteuttaa tehtävänsä näihin julkisen keskustelun muutoskuviin.

Me ennen ja vastedes

’Globalisaatiosta’ tuli 1990-luvulla suosittu

ajankohtaisen muutoksen käsite. Siihen tukeutuvassa keskustelussa ilmenee paradoksi. Kansallisvaltioon ja sen rajaamaan yhteiskuntaan liitetään yhtä aikaa jyrkkä katkos ja vahva jatkuvuus. Mennyt kuvautuu suljettujen kansallisten yhteiskuntien todellisuudeksi, nykyinen ja varsinkin tuleva rajattomaksi maailmaksi. Jatkuvuutta ja pysyvyyttä edustaa kuitenkin toimija, joka vastaa uusiin haasteisiin. ”Meidän” on vaalittava kilpailukykyämme globalistuvassa taloudessa, ”meidän” on profiloiduttava houkutteleviksi ja luotettaviksi ylikansallisten toimijoiden vertailevan katseen alla. Globalisaatioretoriikan ’me’ viittaa edelleen ennen kaikkea kansallisvaltion rajaamaan kokonaisuuteen. ’Me’ kantaa jatkuvuutta ja luo samalla sisäistä harmoniaa niin menneen kuin tulevan kuvaan.²

Mennyt saa eri merkityksiä tällaisessa muutoksen luonnehdinnassa. Menneen merkitysten voi havaita muodostuvan kolmesta vastakkainasettelusta. Ensimmäisessä ovat vastakkain nykyinen ja entinen, toisessa uusi ja vanha ja kolmannessa hetkellinen ja pysyvä. Menneisyys on yhtäältä entistä, josta piirretään karikatyyri nykyisten haasteiden kirkastamiseksi. Toisaalta menneisyys suhteutetaan nykyisyyteen niin, että mennyttä ja nykyistä yhdistää jokin pysyvä vastakohtana häviävälle tai hetkelliselle. Näin ollen se, mikä nykyisyydessä tunnistetaan vanhaksi, lohkeaa kahtaalle. Osin tuo vanha halutaan sysätä entiseksi, osin kohot-

1. Pentti Renvall (1965) *Nykyajan historiantutkimus*. Porvoo: WSOY, 379.

2. Paradoksista laajemmin ks. Pauli Kettunen (2001) *Kansallinen työ. Suomalaisen suorituskyvyn vaalimisesta*. Helsinki: Yliopistopaino, luku 6.

taa pysyväksi. Selviytyäksemme ”meidän” on vapauduttava vanhoista ajattelu- ja toimintatavoista.

Globalisaatiokeskustelun muutoskuvat ovat historian läsnäoloa, johon historioitsijat tavalla tai toisella suhteuttavat omaa työtään. Mahdollisuuksia on monia.

Muutoskuvien binäärikoodi ”ennen noin, mutta vastedes näin”³ voi herättää historioitsijassa vastarintaa ja saada hänet todistelemaan, että uutta on vähän jos lainkaan. Helppoa onkin osoittaa kestävämmäksi kansallisesti sulkeutuneen entisen yhteiskunnan kuva, jonka ”hyperglobalistit”⁴ mielellään maalaavat kontrastiksi uudelle rajattomalle maailmalle. Kansallisvaltion ja kansallisen yhteiskunnan muotoutuminen oli niin Suomessa kuin muuallakin monin tavoin kansainvälinen ja ylikansallinen prosessi. Kansallinen ja kansainvälinen ovat olleet toistensa ehtoja; ’kansallinen’ ja ’sisäsyttyinen’ eivät tarkoita samaa, yhtä vähän kuin ’kansainvälinen’ ja ’ulkoa määräytynyt’ ovat synonyymeja. Kansainvälinen talous on muodostanut kontekstin kansallisvaltiollisten, myös hyvinvointivaltiollisten, instituutioiden vahvistumiselle.

Historioitsija voi kaataa kylmää vettä katkoksen korostajien niskaan myös päättelemällä, ettei kansallisvaltio ole häviämässä. Päätelmälle löytää vaivatta perusteluja historian opetuksista ja ajankohtaisista havainnoista. Hän voisi tukeutua myös siihen havaintoon, että samalla kun globalisaatioteesi esittäjät kertovat kansallisvaltioiden häviävän, he saattavat puhua globalisaatiosta ”meidän” uutena haasteenamme ja näin osoittavat kansallisvaltiollisten näkökulmien jatkuvuuden. Mutta tässä kohden historioitsijamme ei kenties enää haluakaan jatkaa globalisaatioretoriikan kritiikkiään. Hän tunnistaa siitä tutun, innostavan teeman, kansallisen haasteen, ja suuntaa oman työnsä palvelemaan siihen vastaamista.

Siinä, miten historioitsijat esimerkiksi Suomessa perustelevat työtään, voidaan nähdä tämän uuden kansallisen haasteen mukaista suuntautumista. Koetan avata näkökulmaa nykyisiin kansallisiin korostuksiin 1700-luvulla kehittyneen modernin historiantutkimuksen ja 1800-luvulla muotoutu-

neen suomalaisen historiantutkimuksen historiasta.

Yhden historian kaksinaisuudet

’Historia’ on monimielinen sana. Arkipuheessa ja julkisessa keskustelussa joku varoittaa historian roskatynnyreiden tonkimisesta. Toinen vaatii, että aikansa elänyt laki on passitettava historiaan. Riittävän suuren rötöksen tai urotyön tekijä tekee historiaa ja pääsee historian lehdille. Poliittinen ratkaisu tai suuryritysten fuusio voi olla suorastaan historiallinen, jollakin asialla taas saattaa olla vain historiallista arvoa. Historia antaa tukea päätökselle tai todistaa sen oikeaksi, historian tuomio kohtaa sitä, joka ei ota vaarin sitä, mitä historia opettaa, mutta toisinaan rasiiteina ovat historian painolastit, joista pitäisi päästä eroon. Tähän historia itse saattaa velvoittaa. ”Mielestäni historian nuoli osoittaa Suomea”, Jari Ehrnrooth perustelee vaatimustaan, jonka mukaan Suomen pitää ottaa vastuu kommunismin rikosten saattamisesta kansainvälisen yhteisön käsittelyyn.⁵

Puhuminen historiasta sekä epäajankohtaisina asioina että jatkuvuuden voimana vastaa saksalaisen käsitehistorioitsijan Reinhart Koselleckin esitystä modernista ajan ja historian käsityksestä.⁶ 1700-luvulla muotoutui näkemys yhdestä historiasta, ”historiasta sinänsä”. Aikaisemmin oli puhuttu jonkin tai jonkun historiasta, jotakin nimenomaista tapahtumaa tai henkilöä koskevasta kertomuksesta. Yksikössä ilman määreitä olevaa ’historiaa’, joka olisi viittannut ihmiskunnan historiaan tai maailmanhistoriaan, liikkeeseen, kehitykseen tai edistykseen, ei ollut käsitteenä olemassa. 1700-luvulla historia alkoi yhdistää kaikkia tapahtumia ja ilmiöitä ja suhteuttaa niitä toisiinsa sen pohjalta, että ne ovat ajallisia, aikaan sidonnaisia, eriaikaisia tai samanaikaisia. Tässä valistusajattelu ja osin sille reaktionä muodostunut romantiikka vaikuttivat samaan suuntaan, toivat aineksia yhden historian ajatukseen.

Menneen ja tulevan välille, kokemusten ja odotusten välille, muodostui uudenlainen jännite. Mennyt ajallistettiin, se muuttui aiutkertaisen ja peruuttamattoman tapahtu-

misen kuluksi, jossa tapahtumat eivät enää olleet toistensa merkkejä tai toistoja tahi tulevien tapahtumien ennusteita, vaan ne voitiin asettaa syitä ja seurauksia arvioivan tarkastelun kohteiksi. Samalla tuleva avautui inhimillisen toiminnan perspektiiviksi ja vaihtoehtoja puntaroivan suunnittelun kohteeksi. Moderni historiankäsitelmä ja moderni politiikka kehittyivät toistensa ehdollistamina.

Näkemyks ”historiasta sinänsä” muodosti keskeisen lähtökohdan historiantutkimuksen kehittymiselle. Ensiksikin historia määrittyi sekä tutkimuksen kohdealueeksi että sitä koskevaksi esitykseksi. Näitä yhdisti vaatimus siitä, että historioitsijan pitää pyrkiä tavoittamaan menneisyys sellaisena kuin se on ollut, ja luottamus siihen, että tämä on mahdollista. Keinoksi kehitettiin lähdekritiikki. Historia oli mennyttä, nykyisestä erillistä, mutta samalla jotain, joka esitti itsensä historioitsijan välityksellä; tällä tavoin historia menneenä todellisuutena ja sen esityksenä lankesivat yhteen. Tämän näkemyksen mukaan menneet ilmiöt ja niiden väliset yhteydet ovat jo historiana odottamassa, että tutkija ne tieteellisellä ammattitaidollaan paljastaisi ja esittäisi.

Toiseksi siinä, miten yhden historian tietoisuus muodostui historiantutkimuksen lähtökohdaksi, vaikuttivat sekä katkoksen että jatkuvuuden ajatukset. Historia oli nykyisestä erillistä menneisyyttä, mutta myös jatkuvuutta, joka läpäisi ja yhdisti menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden.

Modernin historiatietoisuuden intellektuaalisina lähteinä niin valistus kuin historismi kohottivat ihmisen historiaa tekeväksi ja historialliseen tietoisuuteen yltäväksi toimijaksi.⁷ Historiallinen tietoisuus sijoitti nykyisyyden menneisyydestä tulevaisuuteen kulkevalle jatkumolle, mutta sisälsi myös kahdensuuntaisen irtioton nykyisyydestä. Menneisyys ja tulevaisuus piti ja oli mahdollista vapauttaa nykyisyyden kahleista. Historistinen historiantutkimus pyrki vapauttamaan menneisyyden nykyisyydessä vaikuttavista tulevaisuuden odotuksista ja tavoitteista – *wie es eigentlich gewesen*. Valistuksen lähteistä ammentava poliittinen suunnittelu taas pyrki vapauttamaan tule-

vaisuuden nykyisyydessä vaikuttavista menneisyyden painolasteista.

Valistuksen ja historismin suhde voidaan esittää käsiteparien *häviävä / pysyvä* sekä *ennakoimaton / suunniteltava* avulla.⁸ On mahdollista sanoa, että valistuksen historiallinen tietoisuus antaa historiaa tekeväälle toimijalle kyvyn jäsentää todellisuus häviävään ja suunniteltavaan, historismin historiallinen tietoisuus taas pysyvään ja ennakoimattomaan. Näkökulmiin liittyvät erilaiset uhkakuvat. Valistuksen näkökulmasta uhkana on tulevaisuuden suunnittelun estäminen. Tähän johtaa se, että häviävästä koetetaan tehdä pysyvää. Historismin näkökulmasta taas uhkana on pysyvän hävittäminen. Tämä voi seurata siitä, että olemukseltaan ennakoimaton alistetaan maailmaa muuttavalle suunnittelulle.

Historismin tradition mukaisesti Pentti Renvall kirjoitti *Nykyajan historiantutkimuksessa* vuodelta 1965:

”On ymmärrettävää, että sellaisia, jotka kovin radikaalisesti halusivat muuttaa olevia oloja, häiritsee ja kiusaa, jos heidän yrityksiään hillitään viittaamalla niihin rajoihin, mitä todellisuus ja siihen sisältyvä

3. Tätä modernien muutoskuvien binäärikoodia erittelee ja kritisoi Barbara Adam (1996) 'Detraditionalization and the Certainty of Uncertain Futures', Paul Heelas. Scott Lash & Paul Morris (toim.) *Detraditionalization*. Cambridge, Mass. and Oxford, UK: Blackwell, 136–143.

4. David Held & Anthony McGrew, David Goldblatt & Jonathan Perraton (1999) *Global Transformations. Politics, Economic and Culture*. Cambridge: Polity Press, 2–5.

5. Jari Ehrnrooth (2001) 'Kommunismmin rikokset ja Suomen ulkopoliittinen vastuu', *Helsingin Sanomat* 27.5.2001.

6. Reinhart Koselleck (1979) *Vergangene Zukunft. Zur Semantik geschichtlicher Zeiten*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 349–375; Reinhart Koselleck (2002) *The Practice of Conceptual History. Timing History, Spacing Concepts*. Stanford: Stanford University Press, 2–19.

7. Valistuksen ja historismin traditioiden suhteesta ja ajankohtaisuudesta ks. Jörn Rüsen (1990) *Zeit und Sinn. Strategien historischen Denkens*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

8. Esitys perustuu tältä osin kirjoitukseeni Pauli Ketunen (1994) 'Historiallistaminen ja suunnitteleminen. Ajan hallinnan jännitteitä sodanaikaisessa ja sodanjälkeisessä Suomessa', Pekka Ahtiainen, Teuvo Rätty, John Strömberg & Jukka Tervonen (toim.) *Historia, sosiologia ja Suomi*. Helsinki: Hanki ja jää, 77–81.

historiallinen jatkuvuus asettaa. Mutta tietenkään tuollainen tyytymättömyys ei hiukkaakaan muuta todellisuuden luonnetta, ja ennemmin tai myöhemmin piittaamattomuus todellisuudesta kostautuu ja työntää syrjään sellaiset yritykset, joissa sitä ei ole otettu huomioon.”⁹

Kyse ei ollut vain historian asettamien rajojen tunnistamisesta ja kunnioittamisesta. Historiallisuus tarkoitti myös pysyviä arvoja tuottavaa ja vaalivaa toimintaa. Epähistoriallinen toiminta vaaransi niitä joutuakseen kuitenkin lopulta historian tuomitsemaksi. Renvall varoitti vuonna 1967 Eino Jutikkalan 60-vuotisjuhlakirjassa:

”Luovia mahdollisuuksia on käytettävä niin, että ne vastaavat joitakin historiallisen elämän perusarvoja. Luovan toiminnan harhautuminen tältä tieltä johtaa ihmisten elämän ja historiallisen elämän epäsointuisuuteen ja saa sillä tavalla historian tuomion.”¹⁰

Näin siis epähistorialliselle toiminnalle oli ominaista, että se kenties hyvistäkin tarkoituseristä huolimatta johti turmiollisiin tuloksiin. Toiminnan tarkoittamattomat seuraukset ovat tärkeä kysymys, kun käsitellään sitä, miten historiantutkijat liittyvät tehtävänsä ajankohtaisten muutosten arviointiin. Kysymys on keskeinen siksi, että se koskee historiantutkimuksen ja yhteiskuntatieteiden perusteita.

Toiminnan tarkoittamattomat seuraukset

Hollantilainen aatehistorioitsija ja historian teorian tutkija Frank Ankersmit korostaa, että poliittisen ajattelun olennaiseksi osaksi tuli renessanssin aikana – esimerkiksi Niccolò Machiavellin ja Francesco Guicciardinin myötä – tietoisuus tarkoituksellisen toiminnan tarkoittamattomista seurauksista. Tämä pohjusti modernia historiankirjoitusta, sillä näin hahmottui historioitsijan kohdealue, historiallinen todellisuus, jonka selitykseksi ei riittänyt esitys ihmisten ja Jumalan tarkoituseristä.¹¹ 1700-luvun skottilainen valistus, erityisesti Adam Smith, keh-

keytti tätä ajattelulinjaa. Yhteiskunnan käsite alkoi viitata rakenteisiin ja prosesseihin, joita ylläpitivät ja edistivät inhimillisen toiminnan, nimenomaan taloudellisen toiminnan, tarkoittamattomat seuraukset.¹²

Toiminnan tarkoittamattomat seuraukset eivät näin ollen ole tarkoittaneet samaa kuin epätoivottavat seuraukset. Sosiaalipoliittisiin kiistoihin on vanhastaan kuulunut, että kunkin keskustelijan mielestä hänen kannattamansa toimet synnyttävät varsinaisten tarkoitustensa ohessa myös muita myönteisiä asioita. Itsekkäistä taloudellisista pyrkimyksistä seuraa yhteinen hyvä, ja markkinatalouden vapaan toiminnan sosiaalisesta rajoittamisesta koituu myös taloudellinen hyöty. Tietoisuus toimintaan liittyvästä tarkoittamattomien seurausten ulottuvuudesta on kaikelle poliittiselle ajattelulle keskeinen,¹³ mutta sen pohjalta tehdyt johtopäätökset vaihtelevat. Yhtenä suuntana on korostaa toimintatilanteiden avoimuutta ja siten politisoitavuutta. Toisaalta voidaan pyrkiä siihen, että toiminnan tarkoittamattomat seuraukset häviäisivät, kun yhteiskunta tehtäisiin läpinäkyväksi ja ennakoitavaksi suunnittelutiedon avulla. Kolmanneksi saatetaan varoittaa, että puuttuminen historian ja yhteiskunnan omalakisesta, yksilöiden ja ryhmien tarkoituksiin palautumattomaan toimintaan on vahingollista ja kostautuu ennen pitkää.

Amerikkalainen taloustieteilijä Albert O. Hirschman on eritellyt viimeksi mainittua argumentointitapaa. Se on ollut ominainen esimerkiksi poliittisten ja sosiaalisten oikeuksien laajentamiseen tähtäävien uudistusten vastustajille. Hirschman erottaa tässä argumentoinnissa kolme alalajia. Uudis-

9. Renvall 1965, 377.

10. Pentti Renvall (1967) 'Ihminen, yhteisö ja historia', *Näkökulmia menneisyyteen. Eino Jutikkalan jublakirja*. Porvoo: WSOY, 17.

11. F. R. Ankersmit (2001) *Historical Representation*. Stanford: Stanford University Press, 265–272.

12. Albert O. Hirschman (1991) *The Rhetoric of Reaction. Perversity, Futility, Jeopardy*. Cambridge, Mass, & London: The Belknap Press of Harvard University Press, 35–39; Risto Kangas (2001) *Yhteiskunta*. Tutkielma yhteiskunnasta, yhteiskunnan käsitteestä ja sosiologiasta. Helsinki: Tutkijaliitto, 184–245.

13. Ankersmit 2001, 272.



Miehet vallan kulisseissa. Ostobotnialla talonpoikaismarssin jälkeisenä päivänä 8.7.1930 Vihtori Kosola (vas.) ja Vihtori Herttua. Kuva: Aarne Pietinen.

tuksen seuraukset olisivat päinvastaisia kuin sen ajajat tarkoittavat (*perversity thesis*), uudistus olisi täysin turha ja tulokseton (*utility thesis*) tai uudistus tuhoaisi jo saavutettuja arvokkaita asioita (*jeopardy thesis*).¹⁴

Renvall argumentoi kaikkien näiden teesi mukaisella tavalla. Varoittaminen tarkoituksellisen toiminnan haitallisista tarkoitamattomista seurauksista oli hänen ydinsanomaansa. Varoitusta sävytti kuitenkin optimisismi, luottamus historian voimaan sekä kehityskulkuna että sitä koskevana tietona: ”riittävän syvällinen historian tuntemus hillitsee epärealistisesta toiminnasta ja yllyttää todellisuuspohjaiseen”.¹⁵ Samaan tapaan pohdiskelivat muutkin 1900-luvun merkittävät suomalaiset historioitsijat. Kansalaissodan jälkitunnelmissa vuonna 1922 nuori Arvi Korhonen asetti vastakkain ”vallankumouksellisen ja historiallisen katsomustavan”. Vallankumouksellisen sosialismin turmiollisuus oli siinä, että se yhdisti kaksi kestäväntöntä ajatusta käsittäessään historian vääjäämättömäksi edistykseksi ja korostaessaan joukkojen poliittista tahtoa. Historiallinen katsomustapa oli tietoisuutta tilanteiden ennustamattomuudesta ja siltä pohjin myös poliittisen tahdon ahtaista rajoista.¹⁶ Korhonen suhtautui ihmiseen historiansa tekijänä pessimistisemmin kuin Renvall. 1950-luvun alussa hän katsoi historiantutkimuksen voivan olla tieteellistä vain, jos se tunnusti lähtökohdakseen, että ”ihminen yhteiskunnallisena olentona” on laskematon ja häilyvä.¹⁷

Olennaista on kuitenkin, ettei historiallinen toimijuus sen paremmin Renvallilla kuin Korhosellakaan liittynyt vain konkreetteihin ihmisiin monikossa tai abstraktiin ihmiseen yksikössä. Heidän historiankäsitteensä kuului myös kollektiivisia toimijoita. Niistä tärkein oli kansakunnaksi kasva-va ja omaan valtioon yltävä kansa. Varoittaessaan Jutikkalan juhla kirjassa vuonna 1967, että ”historiallisen elämän perusarvoista” poikkeava toiminta aiheuttaisi epäsointuisuuden ”ihmisten elämän ja historiallisen elämän” välille, Renvall näyttää tarkoittaneen ”historiallisella elämällä” toimintaa, joka pohjusti ja edellytti kansan, kansakunnan, toimijuutta. Kansan toimijuutta luon-

nehti sellainen pysyvyys, joka teki sen mitapuuksi arvioida muiden toimijoiden toimintaa.

Kansa toimii

Kun yhden historian ajatukseen perustuva moderni historiallinen tieto ja moderni poliittinen ajattelu kehittyivät, ”representaatiosta” tuli Ankersmitin tulkinnan mukaan niiden yhteinen ominaispiirre. Representaatiossa moninaiseen ja irralliseen luodaan ykseys ja yhteys.¹⁸ Kansasta tuli historiaa ja politiikkaa yhdistävän representaation keskus käsite. Kansa edusti ja kansaa edustettiin. Ranskalaista politiikantutkijaa Pierre Rosanvallonin mukaillen voidaan sanoa, että kansasta tuli toisaalta yleistä, yhteistä ja kokonaista edustava figuuri, toisaalta poliittisen valtuutuksen antaja.¹⁹

Historia maailmanhistorian merkityksessä teki kansasta universaalien toimijatyypin. Maailmanhistorian toimijaksi kohotessaan eli valtion muodostamiseen kyetessään kansa sai oman erityisen historiansa, joka erotti sen kansakuntana muista. Historian avulla valtio sai perustukseksi kansakunnan ja kansakunta voimakseen valtion. Historia loi myös yhteyden elävien ja kuolleiden välille. Minkä luonnollinen aika erotti, sen historiallinen aika yhdisti. Tämä moderni historiallinen tietoisuuteen kuuluva kuolematomuuden ajatus²⁰ ankkuroitui kansatoimijan pysyvyyteen.

Oppisivistyneistö tulkitsee 1800-luvulla omaksumansa tehtävän kansalliseksi herättämiseksi. Se koki luovansa uutta, aiemmin esiintymätöntä, jossa kuitenkin alkuperäinen olemus saavuttaisi täyttymyksensä. Menneisyyttä voitiin ja piti tarkastella tämän uuden tulemisena ja ikivanhan kehkeytymisenä. Suomen kansalla ei kenties ollut historiaa ennen vuotta 1809, mutta kun Suomen kansa valtiolliseksi kokonaisuudeksi ja kansakunnaksi kohottuaan sai oman historian Yrjö Koskisen ja muiden ponnistusten tuloksena, tämä historia ulottui kauas menneisyyteen.²¹

Moniaineisuuden ”sosiaalisen” kansan ja ykseyttä edellyttävän ”poliittisen” kansan välillä oli ratkaisematon jännite.²² Kun se nousi esiin luokkaperusteisina poliittisina

ristiriitoina, suomalaishistorioitsijat siirtyivät kansan tekemisestä kansan eheyden vaalimiseen. Kansan ykseyden pelasti osaltaan vuoden 1918 sodan määrittelemisen vapaussodaksi. Käsité edellytti, että sodan oli voittanut Suomen kansa. Historiantutkijat suuntautuivat tekemään vapaussodalla itsenäisyytensä lunastaneen kansan historiaa. Pettymys kansaan ei ollut sivistyneistön ainoa tapa reagoida vuoden 1918 kokemukseen. Sota myös vahvisti käsitystä siitä, että oman maansa kautta isänmaahan kiinnittyvä itsenäinen talonpoika oli kansan ydinaines, ja johti huomiota talonpoikaisen kansan historiaan. Vapaussodan voittavaa kansaa ennakoivat Jalmari Jaakkolan kuvaamat keskiajan suomalaiset, jotka jo tunnistivat vihollisensa idässä. Vuoden 1918 valkoisten edustama kansallinen kokonaisuus esiintyi tulemisensa prosessissa myös niiden Suomen herrojen ajattelutavoissa, jotka nuijasodan vaiheessa näkivät Renvallin väitöskirjan (1939) mukaan laajemmas ja kauemmas kuin purkauksenomaisesti toimiva rahvas.²³

Eheän kansan etsintä jatkui toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen. Sen muotoili historiantutkimuksen tehtäväksi Korhonen 1940-luvun lopulla *Suomen historian käsikirjan* esipuheessa. ”Elämäntahtojen” oli otettava käyttöön oman menneisyytensä voimavarat kamppaillessaan olemassaolostaan maailmassa, jossa ”sisäisesti hajanaisia ja huomisestaan huolehtimattomia kansoja” odotti perikato.²⁴ Historiantutkimus asetti kansan henkisen jälleenrakennuksen rintamaan vastustamaan uhkaa, jonka muodostivat Neuvostoliitto, kommunismi ja modernisoituvan ja teollistuvan yhteiskunnan eturistiriidat.

’Kansanvalta’ nousi toisen maailmansodan jälkeen suomalaisten historioitsijoiden näkemyksissä kansan ykseyttä ja toimijaluonnetta korostavaksi käsitteeksi. Tällä linjalla he osallistuivat käsitteestä käytyyn kamppailuun. Sodanjälkeisessä ”uudessa demokratiassa” oli Renvallin, Korhosen ja Jutikkalan mielestä muutakin vastustettavaa kuin se, mikä suoraan liittyi tuota ilmaisua käyttäneiden kommunistien ja kansandemokraattien toimintaan. Heistä oli huolestut-

tavaa ja kansanvallan vastaista, että päätöksenteko rakennettiin ryhmätujen ajamisen pohjalle. Tämä huolenaihe ei hävinnyt ”vaaran vuosien” jälkeenkään.

Renvallin toimittama *Suomalaisen kansanvallan kehitys* on tämän kansanvaltakäsityksen dokumentti. Teos ilmestyi yleisen äänioikeuden 50-vuotisjuhluvuonna 1956, pian yleislakon jälkeen. Useat johtavat historioitsijat hyödynsivät artikkeleissaan käsitteellisiä mahdollisuuksia, joita tarjosi se, että suomenkielisen poliittisen sanaston luomisvaiheessa 1800-luvulla ’demokratian’ vastineeksi oli omaksuttu ’kansanvalta’. Sana teki helpoksi demokratian mieltämisen ja esittämisen yhden ja kokonaisen kansatoimijan valtana. Tämä kävi sitäkin sujuvammin, kun kansa (*folk, Volk, people, peuple*) ja kansakunta (*nation*) lomittuivat suomesa toisiinsa poikkeuksellisen vahvasti ja kansalainen (*medborgare, Bürger, citizen, citoyen*) viittasi suoraan kansan jäsenyyteen.

Korhoselle suomalaisen kansanvallan sisältönä oli valtiollinen itsenäisyys – Suomen kansalla on valta omassa maassaan – ja kasvupohjana ikimuistoinen tottumus paikalliseen itsehallintoon. Jutikkala kirjoitti ”jär-

14. Hirschman 1991, passim.

15. Renvall 1965, 379.

16. Arvi Korhonen (1922) ’Vallankumouksellisesta ja historiallisesta katsomustavasta’, *Historiallinen Aikakauskirja*, 1–34.

17. Arvi Korhonen (1953) ’Miksi historia muuttuu?’, *Historiankirjoitus. Kehityksen pääpiirteet. Historian Aitta II*. Porvoo & Helsinki: WSOY, 14.

18. Ankersmit 2001, 268–270.

19. Pierre Rosanvallin (1998) *Le peuple introuvable. Histoire de la représentation démocratique en France*. Gallimard, 13.

20. Vrt. Michel Foucault (1989) *The Archaeology of Knowledge*. London and New York: Routledge, 12.

21. Historiankirjoitusta ja suomalaisen kansakunnan tekemistä käsittelevistä tutkimuksista uusimpana mainittakoon Juhani Mylly (2002) *Kansallinen projekti. Historiankirjoitus ja politiikka autonomisessa Suomessa*. Turku: Kirja-Aurora.

22. Vrt. Rosanvallin 1998, 40–41.

23. Jaakkolasta, Korhosesta, Renvallista, Jutikkalasta ynnä muista suomalaisen historiantutkimuksen edustajista voi saada tietoa esim. teoksesta Pekka Ahtiainen & Jukka Tervonen (1996) *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat. Matka suomalaisen historiantutkimukseen*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

24. Arvi Korhonen toim. (1949) *Suomen historian käsikirja. Edellinen osa*. Porvoo: WSOY, VI.

jestövaltaisuudesta” selvästi kielteisenä ilmiönä. Renvallin mukaan kansanvaltaiselle katsomukselle oli ominaista kokonaisuuden edun huomioonottaminen vastakohtana luokkakatsomukselle ja ryhmävallalle.²⁵

Erityisen kiintoisa on Renvallin elitistinen kansanvalta, jota hän esitteli muissakin 1950- ja 1960-luvun kirjoituksissaan.²⁶ Tietoisuus kokonaisuudesta, kansasta, oli historiallista tietoisuutta, joka oli tulosta historiallisesta kehityksestä. Tämän kehityksen, kulttuurievoluution, pääjuonteena oli inhimillisen ajattelun kohoaminen konkreetista abstraktiin. Ihmiset etenivät vinorintamana. Konfliktit, kuten nuijasota, vuoden 1918 sota ja vuoden 1956 yleislakko, olivat tyypillisesti taistelua kokonaisuuden jo tajua-vien ja vielä ahtaalla ryhmäkannalla olevien välillä. Yleinen äänioikeus oli kansanvallan kannalta ongelmallinen, koska sen myötä kapeakatseisten ja lyhytnäköisten ääni kaku voimakkaimpana. Alemman katsomustavan muotoja olivat tässä näkemyksessä yhtä hyvin traditionaalinen yhteisösidon kuin moderni intressiperusteinen kollektiivisuus.

Oudolta ja torjuttavalta kuulosti sosiologien sanoma, kun nämä astuivat 1960-luvulla kansallisen edun määrittelijöiksi ja väittivät, että erimielisyys oli voimaa eli että ristiriidat voisivat tunnustettuina ja säänneltyinä kohottaa kansallista kiinteyttä ja suorituskykyä. Kuitenkin myös historiantutkijoiden keskuudessa suhtautuminen ristiriitoihin muuttui 1960-luvun Suomessa. Muutos liittyi tapaan ajatella menneen läsnäoloa. Muistin asema historioitsijoiden omaa työtään koskevissa perusteluissa muuttui.

Kansa muistaa

Historiantutkimusta ja kansakuntaa sitoi 1800-luvulta lähtien historiantutkimuksen perustelu, jonka mukaan historia oli kansakunnan muisti. Historia oli ylivertainen muistin muoto kahdessakin mielessä. Se oli maailmanhistorian tärkeimmän toimijatyyppin muistia, ja perustuessaan historiantutkijan lähdekriittiseen työskentelyyn se oli myös korkealaatuisinta muistamista. 1960-luvulla muisti ei kuitenkaan enää näyttänyt vain voimavaralta, vaan myös painolastilta.

Historiallisen tiedon irrottamiselle (kollektiivisenkin) muistin logiikasta oli useita perusteita. Osin oli kyse uuden, lähinnä 1950-luvulla opiskelleen historioitsijapolven pyrkimyksestä erottua oppi-isistään varjele-malla lähdekriittisen tutkimuksen puhtautta kansallisen tehtävän ylikorostukselta. Kyse oli kuitenkin myös siitä, ettei kansakunnan muistiksi tulkittava tieto näyttänyt riittävän kansallisista tehtävistä suoriutumiseen. Toisen maailmansodan jälkeinen ulkopoliittikka edellytti, että Suomea tarkasteltiin kysymyksenä muille, ennen kaikkea Venäjälle/Neuvostoliitolle. Tällainen refleksiivinen kansallinen näkökulma esiintyi monissa autonomisen Suomen syntyä, sortokausia sekä itsenäistymisvaihetta käsitelleissä 1960-luvulla ilmestyneissä väitöskirjoissa.²⁷

Samaan aikaan useat historioitsijat päätelivät, että myyteiksi muovautuneet muistot erityisesti vuosilta 1917–18 estivät kansallista eheyttä. Vastaamista vaati myös Väinö Linnan sekä kansallisten ongelmien osoittajiksi ja ratkojiksi nousseiden sosiologien haaste. Historioitsijat halusivat osallistua prosessiin, jossa mennyt siirtyisi muistista historiaksi. Menneisyys haluttiin irrottaa sen hetken poliittisista ristiriidoista, joissa punainen ja valkoinen totuus yhä vaikuttivat. Samalla mennyt tehtiin uudella tavalla läsnäolevaksi. Uudessa kansallisessa kertomuksessa vuosi 1918 oli yhteinen kokemus, ”Suomen kansallinen murhenäytelmä”, kuten Jaakko Paavolainen otsikoi terrori- ja vankileiritutkimustensa yhteenvetokirjan. Kansallisen voiman ja eheytymskyvyn todisteeksi tuli, että konfliktiasetelmaa

25. Arvi Korhonen, 'Suomalaisen kansanvallan juuret', Pentti Renvall, 'Vanhat ja uudet voimat ja niiden sosiaalinen tausta', Eino Jutikkala, 'Taloudellisen organisaation muuttuminen', kaikki teoksessa Pentti Renvall toim. (1956) *Suomalaisen kansanvallan kehitys*. Porvoo: WSOY.

26. Edellä viitattujen lisäksi erityisesti Pentti Renvall (1958) 'Totuuden valtakuntaa kohti. Abstraktisten yhteisöjen historiallisesta kehityksestä', *Suomalainen Suomi*, 425–431.

27. Pauli Kettunen (1990) 'Politiikan menneisyys ja poliittinen historia', Pekka Ahtiainen et al. (toim.) *Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta*. Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY, 184–191.



Ст. КИРККОНУММИ
ВОЕННОЙ ЖЕЛЕЗНОЙ ДОРОГИ ПОРККАЛА-УОД

*Naapuri päätti milloin Suomen hevonen pääsi portista sisään. Porkkalassa keväällä 1956. Lehtikuva Oy.
Kuva: Mauri Vuorinen.*

	suunniteltava	ennakoimaton
pysyvä	”toinen historia”	historismi
häviävä	valistus	postmoderni

Historian jäsentämisen mahdollisuuksia

jatkaneita myyttejä kyettiin nyt rikkomaan viileällä tutkimuksella.

Uusia kansallisen suorituskyvyn parantamisen suuntia oli muitakin. Yhtenä juonteena olivat 1960- ja 1970-luvun suunnitteleoptimismin innoittamat historian tutkimuksen perustelut. Vuonna 1971 nuoren polven historioitsijat Antero Heikkinen ja Heikki Ylikangas vaativat singularisoivan ”ensimmäisen historian” vastapainoksi ”toista historiaa”, joka etsisi pysyviä säännönmukaisuuksia ja tuottaisi siten päätöksentekoon sovellettavaa tietoa.²⁸ Siinä missä historismi jäseni maailmaa pysyvään ja ennakoimattomaan ja valistus taas häviävään ja suunniteltavaan, ”toinen historia” haki pysyvää ja suunniteltavaa. Tämä tehtävänasettelu ei kuitenkaan saavuttanut suomalaishistorioitsijoiden joukossa laajaa kannatusta, kuten ei sittemmin saavuttanut myöskään postmoderni näky häviävään ja ennakoimattomaan jäsenyvistä todellisuudesta. Sama pätee valistuksen projektin marxilaisiin varianteihin, joissa pysyvien säännönmukaisuuksien etsinnän sijasta korostetaan säännönmukaisuuksien muuttuvuutta ja muutettavuutta. Marxilaisten lähestymistapojen marginaalinen asema erottuikin suomalaisen historian tutkimuksen erityispiirteenä länsimaisessa vertailussa etenkin 1970-luvulla, jolloin marxilaisuus vahvistui merkittävästi monien länsimaiden yliopistoissa myös historian tutkimuksessa eikä vain (muissa) yhteiskuntatieteissä.

Myös Suomessa on kuitenkin saanut merkitystä 1970-luvun jälkeinen historian tutkimuksen perusteiden kyseenalaistami-

nen. Valistuksen ja historismin perintöä kantavan historian yhteisiä lähtöoletuksia on järkytetty. Tällainen lähtöoletus on ajatus yhdestä historian virrasta, joka yhdistää eri-aikaisia ja samanaikaisia tapahtumia ja tekoja.²⁹ Ajatusta on problematisoitu ihmistieteiden ”lingvistisen käänteeseen” ja siihen liittyneen narratiivisuuskeskustelun yhteydessä sekä ”arjen historiaan” kuuluvan historioiden moninaisuuden korostuksen pohjalta. Samalla on pyritty irti historiallista toimijuutta koskeneesta ja historian tutkimuksen tehtävän- ja kohteenmäärittämisestä ohjanneesta kansallisvaltioidoksesta. Tämä kaikki on merkinnyt myös sitä, että historian tutkimuksen aiempia lähtöoletuksia, esimerkiksi ajan, historian, kansan ja yhteiskunnan käsitteiden itsestäänselvyksiä, on siirretty historiallisen tutkimuksen kohdealueelle. Historiallistaminen on viety aiempaa pitemmälle.

Tämä ei kuitenkaan ole koko kuva. Se ei näytä edes hallitsevalta, kun katsotaan sitä, miten suomalaiset historioitsijat suhteuttavat työtään julkisessa keskustelussa luotaviin ajankohtaisen muutoksen kuviin. Kansallinen näkökulma ja erityisesti kansatoimijan suorituskyvyn vaaliminen on vahvasti esillä. Vanha ajatus kansakunnan muistista on saanut uudenlaisen keskeisen aseman historian tutkijoiden professionaalisissa strategioissa eli heidän tavoissaan osoittaa työnsä yhteiskunnallinen relevanssi.

Yhteisöterapiaa, identiteetin laajennusta, profiilin kohotusta

Neuvostoliiton romahdus antoi uutta voimaa näkemykselle Suomesta historian toi-

mijana, laivana karikkoisilla vesillä, kuten L. A. Puntila oli Suomea kuvannut 1950-luvulla³⁰. Se oli selviytynyt myrskyjen ja karien keskeltä huolimatta väärinarvioinneista, petoksista ja kapinoista. Selviytymistä oli selitettävä ja vaurioita tutkittava. Vaurioiden tarkastelussa huomio kohdistui kansan muistiin.

1960-luvulla menneisyyden rasitteet tunnistettiin sen hetken poliittisten ristiriitojen osapuolten muistista ja niiden poistaminen oli poliittisen integraation kysymys. Sen sijaan 1980- ja 1990-luvun taitteen jälkeisessä suomalaisessa historiakeskustelussa – ja ilmeisesti monien muiden maiden vastavissa keskusteluissa – puhutaan nimenomaan kansakunnan muistissa kantautuvista kansallisen suorituskyvyn esteistä. Historiantutkimusta perustellaan terapeuttisesti. Kun Tuomo Polvinen käsitteli 1960-luvulla Venäjän vallankumouksen ja Suomen itenäistymisen suhdetta, hän rinnasti itsensä kirurgiin, joka parantavalla veitsellään poistaa sairaan kohdan. Hänelle tämä oli kuitenkin metafora.³¹ 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa kansallista terapiaa ei enää esitetä vain metaforana. Historioitsijan tehtävänä on laatia diagnoosi kansakunnan traumoista, saattaa potilas tietoiseksi sairaudestaan ja parantaa se kipeitäkään keinoja kaihtamatta. Sisällissodan seurausten lisäksi ovat korostuneet vammat, jotka syntyivät, kun Neuvostoliitto pääsi tai päästettiin sekaantumään Suomen sisäisiin asioihin.³² Moni historioitsija haluaa toimia Kekkonen hengessä mieluummin lääkärinä kuin tuomarina, joskin julkista tilausta on myös rikostutkijan, syyttäjän ja tuomarin tehtäviin.

Kansallisen suorituskyvyn terapeuttinen vahvistaminen sopii hyvin pyrkimykseen vastata globalisaatioissa nähtyyn kansalliseen haasteeseen. On suoremmin tähän haasteeseen viittaavia historiantutkimuksen perustelutapoja. Haasteeseen vastaaminen vaatii kansallisen identiteetin laajentamista kahdella tasolla, sekä suomalaisten että Suomen identiteetin osalta.

Suomalaisessa keskustelussa, myös suomalaishistorioitsijoiden puheenvuoroissa, näkyy suuri yksimielisyys siitä, että tiedon ja osaamisen Suomi edellyttää muiden kult-

tuurien tuntemusta. Menestyäksemme meidän on avauduttava Eurooppaan ja maailmaan. Kapean kansallisen historiankuvan sijaan meidän on kehitettävä historiallinen tietoisuus eurooppalaisuudestamme. Kuitenkin myös tämä tehtävänasettelu on perin juurin kansallinen. Se perustuu näkemykseen, jonka mukaan historiantutkimus on kansallinen instituutio. Kansallisen tehtävänsä täyttääkseen sen vain on rikottava kansallisen historian rajat.

Eurooppalaisen ulottuvuuden vahvistaminen suomalaisten kansallisessa identiteetissä on identiteettihaasteen toinen puoli. Toinen, Suomen kuvan kirkastaminen, saa uutta merkitystä siitä, että globaalissa talouskilpailussa niin paikallisten ja alueellisten yhteisöjen kuin kansallisten yhteisöjen ja Euroopan yhteisön on profiloituttava kilpailukykyisinä suorituspaikkoina kilpailukykyiselle liiketoiminnalle. Kilpailukykyistä yhteisöä tavoiteltaessa tuoteistetaan toimintaympäristöjä. Näillekin tuotteille, Suomelle tai Siikaisille, rakennetaan brändi. Paikallisten, alueellisten, kansallisten ja eurooppalaisten traditioiden etsintä on vahvassa kasvussa. Suomalaisuuden sisällöstä ilmestyy yhä uusia kirjoja, ja jokainen itseään kunnioittava paikkakunta profiloituu jollakin vahvuuttaan kuvastavalla perinteellä. Tämä muistuttaa 1800-luvusta, kansakunnan rakentamisen vaiheesta, jolloin kansallisia traditioita ei ainoastaan löydetty, vaan

28. Antero Heikkinen & Heikki Ylikangas (1971) 'Kaksi historiaa', *Historiallinen Aikakauskirja*, 53–59.

29. Järkytyksen työstämisenä ks. esim. Georg G. Iggers (1997) *Historiography in the Twentieth Century. From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*. Hanover: Wesleyan University Press. Ks. myös Jorma Kalela (2000) *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus, 111–124.

30. L. A. Puntila (1966) *Kolkuttajan osa. Puheita ja esitelmiä 1948–1964*. Toinen painos. Keuruu: Otava, 100–101.

31. Tuomo Polvinen (1967) *Venäjän vallankumous ja Suomi 1917–1920 I*. Porvoo: WSOY, 191.

32. Vuoden 1918 sodan 80-vuotismuiston yhteydessä esimerkiksi Jari Ehrnrooth toivoi historiantutkimuksen terapeuttisen tehtävän saavan tukea Neuvostoliiton romhduksen avaamista mahdollisuuksista "vuoden 1918 kansallisen murhenäytelmän antikommunistiseen sovitukseen". Jari Ehrnrooth (1998) 'Vuoden 1918 historiallinen sovitus', *Helsingin Sanomat* 28.1.1998.

myös tarmokkaasti rakennettiin erilaisista raaka-aineista. Vähintään tutkimusrahoitusta hakiessaan historianutkijoillakin on vastustamaton kiusaus perustella työtään osana kansallista kilpailukykyprojektia.

Kansallisen katseen sietämätön kapeus

Mitä kyseenalaista sitten on historian tutkimuksen perustelemissa globalisaation kansallisilla haasteilla? Ongelmana on, että ”kansallinen katse”³³ käy tutkimuksellisesti ja poliittisesti voimattomaksi.

Kansallinen katse on näkynyt historian tutkimuksessa muutenkin kuin kansallisten tehtävien korostamisena. Omaan maahan ja kansaan kohdistuvien tunteiden lisäksi nationalismi on myös maailman rakentumisen tapaa koskevia arkisia selviöitä. Se on ylikansallinen ideologia, jonka mukaan kansallisvaltio on yleispätevä poliittisen organisoitumisen periaate. Maailma koostuu tai sen kuuluisi koostua valtioista, jotka hallitsevat suvereenisti toisiinsa rajoittuvia alueita ja joiden rajat lankeavat yhteen kansallisten rajojen kanssa. Tutkimuksessa tämä nationalismi ilmenee esimerkiksi ”yhteiskunnan” käsittämisessä. Yhteiskunnan kansallisvaltiollinen raja on ollut erityisen ilmeinen vertailevassa yhteiskuntatutkimuksessa. Vertailevaa otetta on vaadittu kapean kansallisen näkökulman voittamiseksi, mutta vertailun yksikkönä on ollut selvärajainen kansallisvaltiollinen yhteiskunta.

Kansallisvaltion suvereenius sisäisine ja ulkoisine ulottuvuuksineen on ollut kansainvälisen oikeuden keskeinen periaate ja on sitä vieläkin. Kuitenkin kansallisvaltion sisäisten asioiden piiri on supistunut globalisaation ja integraation myötä ja osaltaan näihin prosesseihin liittyvien ihmisoikeus- ja ympäristökysymysten tuloksena. Muutoksista avautuu tarpeita ja mahdollisuuksia ottaa etäisyyttä kansallisvaltiollisiin toiminta- ja ajattelutapoihin ja asettaa niitä koskevia uusia historiallisia kysymyksiä. Nationalismin tutkimus on laajentunut ja monipuolistunut niin Suomessa kuin muualla. Esimerkiksi etnisyys ja sukupuoli ovat tulleet tärkeiksi kysymyksiksi tutkittaessa kansakunnan ja kansallisvaltion rakentumista ja

muuttumista. Kansallista ja kansainvälistä pohditaan uusista näkökulmista toistensa edellytyksinä.

Nykymuutoksia käsitteellistettäessä on edetty globalisaatiosta lokalisatioon. Tällä halutaan tuoda esiin sellaista, mikä jää kansallisen katseen tavoittamattomiin: maailmanlaajuinen ja paikallinen, globaali ja lokaali, sulautuvat yhteen niin talouden, kulttuurin kuin ympäristönkin kysymyksissä. Tässäkin tapauksessa nykymuutosta kuvattaessa voidaan joko luoda karikatyyri siitä, miten toisin asiat olivat ”ennen”, tai avata uusia menneisyyttä koskevia kysymyksiä. Onko paikallista, kansallista ja kansainvälistä perusteltua pitää erillisinä tasoina myöskään aiempien aikojen käsittelyssä? Historiallinen tarkastelu voi syventyä, jos ajatellaan, että yhdellä ja samalla toiminnalla, esimerkiksi suomalaisen maalaiskylän yhdistystoiminnalla 1900-luvun alussa, oli paikallinen, kansallinen ja kansainvälinen aspektinsa.

Entä sitten kansallisen katseen poliittinen ulottuvuus? Sikäli kuin rajoitutaan toimimaan kansallisesti, kilpailukyky-yhteisön projektille on varsin vähän varteenotettavia vaihtoehtoja. Tästä projektista ei kuitenkaan ole kriittisen historiallisen tutkimuksen perusteluksi.

Projekti on ongelmallinen ensiksikin konsensuskorostuksensa vuoksi. Ankersmitin pelkistyksen mukaan konsensus on konservatiivista ja totalitaarista, kompromissi sen sijaan luovaa ja avointa. Konsensus perustuu siihen, että ennalta määritellään yhteinen etu ja erilaisista eduista etsitään sitä, mikä niissä on yhteisen edun ainesta. Kompromissi sen sijaan lähtee etujen erilaisuudesta ja ristiriitaisuudesta eikä poliittinen prosessi tähtää tämän asiointilan peittämiseen tai lakkauttamiseen.³⁴ Konsensus saa voimaa siitä, että sitä pidetään, kuten Pierre Bourdieu on todennut, totuuden merkinä.³⁵ Globaalin talouskilpailun näkökulma korostaa kansallista konsensusta ja kilpailukykyä sen ytimenä – vieläpä erityisesti silloin, kun haasteeseen halutaan vastata tietoon, osaamiseen ja poliittiseen vakauteen perustuvalla kilpailustrategialla. Toimintakenttää rajaavat yhtä hyvin käsitys,

jonka mukaan kaikki hyvät asiat palvelevat myös kilpailukykyä, kuin näkemys, että asiat ovat hyviä vain mikäli ne palvelevat kilpailukykyä. Nämä näkemykset estävät asettamasta kysymyksiä niistä eri tarpeiden, etujen ja tavoitteiden puolesta, jotka eivät kenties ole alistettavissa konsensuksen piiriin ja kilpailukykyprojektin palvelukseen.

Toinen ongelma on toimintastrategioiden kansallinen rajoittuneisuus. Kilpailukykyargumentti osoittaa tosin joustavaa laajenemiskykyä. Tasa-arvoa, poliittista vakautta, puhdasta ympäristöä ja monia muita hyviä asioita, historiatietoisuuttakin, on mahdollista perustella kansallisina kilpailuetuina. Kuitenkin kysymykset demokratiasta, kansalaisuudesta ja sosiaalisista oikeuksista ovat tulleet tai tulossa siten ylikansallisiksi, et-

teivät niiden vastaukset ole mitenkään työstettävissä vastauksiksi kansallisen kilpailukykyyn kysymyksiin, niin paikallisina tai kansallisina kuin globaalit kysymykset usein ilmenevätkin. Näiden kysymysten yhteydessä ”me” määrittyy olennaisesti erilaiseksi kuin darwinistisessa puheessa globaaliin kilpailuun sopeutuvasta kansallisesta yhteisöstä. ■

33. Ulrich Beck (2002) *Macht und Gegenmacht im globalen Zeitalter. Neue weltpolitische Ökonomie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 70–94 (luku ”Kritik des nationalen Blicks”).

34. F. R. Ankersmit (2002) *Political Representation*. Stanford: Stanford University Press, 193–213.

35. Pierre Bourdieu (1998) *Contre-feux. Propos pour servir à la résistance contre l’invasion néo-libérale*. Paris: Raisons d’agir, 60.